

Je zult niet doden

In de 4mei - lezing die Arnon Grunberg in de Nieuwe kerk in Amsterdam uitsprak, vertelt hij over een voorval dat zich in Auschwitz heeft afgespeeld. Een groep levende zigeunervrouwen en kinderen wordt in een kuil gegooid omdat de crematoria overbelast zijn. Een Nederlandse gevangene krijgt het bevel kerosine over de mensen te storten. Hij weigert. 'NEE!' Daarmee tekent hij zijn doodvonnis, hij wordt zelf levend in de vlammen getrapt.

De man was voor de SS geen mens, slechts een in lijf en leden ingebrand nummer. Een machine, werktuig die opdrachten heeft uit te voeren. Maar zie, daar gebeurt het voor de SS onmogelijke. Die 'machine' weigert. Dat kapotte, uitgemergelde lijf schreeuwt een NEE! uit. Het systeem heeft gefaald. Het wilde al het menselijke in een mens doden, zijn gezicht uitwissen, zijn geweten uitroeien, zijn taal tot zwijgen brengen. Er mocht alleen materie overblijven.

Nu brengt dat kleine woordje 'nee' verwarring, het brengt een heel systeem van blinde gehoorzaamheid in gevaar, het tart iedere logica voor lijfsbehoud. Dat 'nee' neemt het nota bene radicaal op voor 'uitschot', lees zigeuners. De frustratie daarover is zo groot dat men alleen nog in blinde woede die mens op een verschrikkelijke manier kan doden: hem levend in de vlammen werpen om hem als een niets, tot stof en as te doen verbranden. Dat is niet gelukt. Nog sterker, door dat kleine woordje NEE, het laatste woord dat hij in zijn leven uit kon spreken ontstond, vreemd genoeg, toekomst. Toekomst voor ons, die nu leven. Vijfenzeventig jaar later herkennen wij in dat NEE een woord dat ons diep treft, dat ons opent.

Marc Ouaknin schrijft in de Tien Geboden: 'Er bestaan woorden van transcendentie, woorden die leven delen en geven, woorden die mogelijkheid geven, niet alleen om te zijn, maar om te zullen zijn, om te leven en te bestaan voor de toekomst'. In het 'nee' van die onbekende Nederlander, vlak voor zijn dood, lezen en herdenken wij niet alleen het 'ik ben' maar vóór alles een '**wij (zullen) zijn**'. Is dat niet de kern van het zesde gebod, 'je zult niet doden'.

Rob van Woerkom